

Чорний блазень

Вільям Фолкнер

Переклад: Валентин Корнієнко

I

Він стояв у чистому, витертому й вицвілому комбінезоні, якого Менні власноручно випрала ще тиждень тому, і чув, як перша грудка землі грюкнула об соснову труну. А за хвилю вже й сам тримав лопату, що в його руках (він був понад шість футів на зріст і важив понад двісті фунтів) здавалась іграшковою, такою, як ото діти бавляться на пляжі, і можна було подумати, ніби він кинув не пів— кубічного фута землі, а жменьку піску. Товариш по тартаковій бригаді торкнувся його плеча і сказав:

— Дай-но краще я, Гонивітре.

Та він і бровою не повів. Лиш прибрав руку з лопати, вже посланої вперед, не озираючись, штурханом у груди відтрусив товариша на крок від себе, знов упіймав на льоту держак і кидав землю далі — легко, люто, аж здавалось, ніби могильний горбик не насипається, а росте, лізе з землі сам, кидав, поки могила не стала схожою — от хіба тягло від неї затхлою сирістю—на решту могил, розкиданих на цій голій, безтравній ділянці, й абияк обрамлених череп'ям, битими пляшками, старою цеглою та іншим непотребом, дріб'язком, який тільки на око здавався опорядженням, та й годі, насправді ж був сповнений глибокого значення, незбагненного для білих, і міг накликати лихо на кожного, хто його діткнеться. Нарешті він випростався, одною рукою, мов спис, вгativ лопату сторч у могильний горбик — аж держак її затремтів — і пішов геть, і не зупинився навіть тоді, коли з ріденького гуртка його родичів, приятелів та кількох старих людей, що знали його і його покійну дружину з пелюшок, виступила бабуса і схопила його за руку вище ліктя. Це була його тітка. Вона його виростила. Він зовсім не пам'ятав батька й матері.

— Де ти йдеш? — запитала вона.

— Додому, — відказав він.

— Нема чого вертатися туди самому, — мовила вона. — Тобі тра попоїсти. Ходи попоїси у мене.

— Я йду додому, — повторив він, випрочуючи свою залізну руку, ніби тітчина долоня була не важча, ніж муха, і робітники очолюваної ним бригади тихо розступилися, даючи йому дорогу. Та не встиг він дійти до огорожі, як один з них наздогнав його; і йому було ясно без слів, що то тітчин посланець.

— Постривай, Гоивітре, — сказав робітник. — У нас там сулія в кущах. — А потім у нього вихопилося вже само — він ніколи й гадки не мав, що здатен щось подібне мовити в таку хвилину, хоча, зрештою, це була загальновідома істина: померлі не хочуть, не можуть відразу покинути землю, дарма що їхня земна оболонка вже вернулась у неї, не можуть, хоч би скільки проповідники правили, запевняли, ніби померлі квапляться залишити землю, без жалю, ба навіть з радістю возносячись до

престолу слави. — Нема чого тобі туди вертатись. Вона ще приходитиме.

Не зупиняючись, він ледь відкинув назад свою високо посаджену голову й почервонілими у внутрішніх кутиках очима глянув згори на товариша.

— Дай мені спокій, Ейкі, — попрохав. — Не зачіпай мене зараз.

І йшов далі, навіть не уповільнюючи кроку, щоб переступити загорожу з трьох напнутих дротів, нарешті перетяв шосе і зник у лісі.

Вже вечоріло, коли він виринув з лісу й через осіннє поле — другу загорожу він теж переступив одним кроком — добрався до вулички. О цій порі, цього недільного вечора вуличка була пустельна — жодного тобі воза, на якому їдуть цілою родиною, жодного вершника, жодного пішоходця, що йшов би до церкви, пішоходця, який би озвався до нього, а потім, коли вони розминуться, волів би не озиратися; тільки сизий, легкий, як пудра, сухий серпневий порошок, на якому полишені за тиждень сліди підків та коліс були вже затоптані неквапливою гулящою ходою святочних черевиків, і десь підсподом невидимі, але не пощезлі, тривкі, випалені в горні цього гарячого порошу вузькі сліди плоских стіп його дружини, яка щосуботи ополудні, поки він мився, ходила сюдою до плантаційної комори закуповувати харч на наступний тиждень; і він сам припечатував їх зараз своїми власними слідами, ідучи так прудко, що комусь дрібнішому за нього довелося б бігти підтюпцем, аби не відстати, і розтинав грудьми повітря, що його повіву вже не відчує її тіло, і черкав очима по всьому тому — стовпу, дереву, полю, хаті, пагорбу, — чого вже не побачать її очі.

В кінці вулички, скраю, стояла його хатина, точніше, не його власна, а винайнята у Керазерса Едмондса, тамтешнього білого землевласника. Але комірне він сплачував справно наперед і за півроку навіть перемостив підлогу на ганку, перебудував і перекрив кухню, все це самотужки, тільки з допомогою дружини, працюючи в суботу й неділю після обід, і купив плиту. Як-не-як, він добре заробляв: у чотирнадцять-п'ятнадцять років, ледве дійшовши до зросту, почав працювати на тартаку і тепер, у двадцять чотири, був за старшого у бригаді, де від світання до смеркання перекидалося втричі більше дерева, ніж у будь-якій іншій, і де нерідко він сам, щоб похизуватися силою, перекочував колоди, з якими звичайно могли впоратися тільки двоє з гаками; він ніколи не справляв посиденьок, навіть давніше, коли міг, власне, обійтися без грошей, коли багато що з того, чого він бажав чи, може, потребував, не коштувало йому ні centa — оті чорні, строкато вбрані і з усіх поглядів безіменні жінки діставалися йому задурно, в чому ходити, було йому байдужки, а страва завжди чекала на нього о будь-якій годині дня чи ночі в домі тітки, яка навіть відмовлялася брати від нього два долари щосуботи — ото ж йому лишалося витратити свій тижневий заробіток на суботню і недільну гру в кості та на віскі, аж ось одного дня, півроку тому, він уперше побачив Менні, яку знав, одколи пам'ятав себе, і сказав сам собі: "Годі"; і вони побрались, і він винайняв ту хату в Керазерса Едмондса, і в їхню шлюбну ніч розпалив у коминку вогонь, бо чув, що власне так зробив у свою шлюбну ніч сорок п'ять років тому дядько Лукес Вічем, найстаріший Едмондсів наймач, і відтоді вогонь у його коминку палає незгасно; і тепер він мусив уставати, вдягатись і снідати при світлі лампи, щоб до

схід сонця встигнути пройти чотири милі до тартака, мусив рівно за годину після заходу сонця бути вже дома, і так п'ять днів на тиждень, від понеділка до суботи. А в суботу, ще не збігало й години після полудня, як він підіймався ганковими сходами і стукав не в стовп чи одвірок, а в саме піддашшя ганку, і входив до хати, і брязкав блискучим каскадом срібних доларів на стіл у кухні, де на плиті закипав для нього обід і все вже чекало: гаряча вода у цинкованих ночвах, рідке мило в бляшанці з-під пекарного порошку, рушник, зшитий з виварених ворочків з-під борошна, чистий комбінезон, сорочка, і Менні згрібала монети і йшла півмилі до плантаційної комори, де купувала припаси на наступний тиждень, а решту грошей клала до Едмондсового сейфа, потім верталась, і вони по п'ятиденній перерві знову неквапом, без хапанини смакували обід — почеревину, зелень, кукурудзяний хліб, холодні, добуті з-під криничної ляди скотини й перепічку, яку вона пекла тепер щосуботи, відколи в них з'явилася путня плита.

Та ось він узявся рукою за хвіртку — і йому раптом здалося, ніби за нею пуста. Хата, власне, ніколи йому не належала, однак тепер навіть думка про нові дошки, лутки, гонту, грубу, плиту і ліжко не могла його змусити забути про це, тож він став у прочиненій хвіртці й голосно, ніби прокинувся раптом бозна-де, зовсім не там, де ліг спати, промовив:

— А чо я, власне, тут?

Він ступив на подвір'я. І тоді побачив собаку. Він геть забув про нього. Пригадав, що з учорашнього досвітку, коли той почав вити, більш не бачив його і не чув; тепер же здоровенний собацюра, гончак із несподіваною для цих країв домішкою англійського дога (через місяць після вінчання він сказав Менні: "Тобі тра завести великого пса. Я буваю тут тіки один день на тиждень, а решту днів ти сидиш дома сама як палець"), вийшов з-під ганку і рушив до нього, не бігцем, а ніби пливучи крізь темряву, легко став біля його ноги і, звівши голову до його пучок, німотно видивлявся на хату; і тоді, так ніби все залежало, власне, від собаки, що стеріг без нього домівку й тільки тепер покинув свій пост, порожня коробка з дощок та гонти набула чітких обрисів, наповнилась, і якусь хвилю він гадав, що нізащо не зайде всередину.

— Але мені тра попоїсти, — сказав він. — Нам обом тра, — додав, ідучи вперед, хоча собака не рушав з місця, поки він не обернувся і не почав сипати чортами. — Сюди, — гукнув він. — Чо ти боїшся? Вона любила тебе теж, незгірш від мене.

Вони вдвох піднялися сходами на ганок і зайшли до хати — в сповнену присмерку кімнату, де всі шість останніх місяців раптом ніби убгалися, втислись в одну мить, так її заповнивши, аж не стало чим дихати; вони тислися, тіснились круг вогнища, перед яким він бачив її давніше, іще перше, ніж стягнувся на плиту, тієї хвилини, коли, пройшовши чотири милі від тартака, ставав на порозі світ* лиці, — обрис її вузької спини та стегон (вона сидить навпочіпки), вузьку руку з розчепіреними пальцями, що затуляє обличчя від вогню, і другу, зі сковородою... круг вогнища, полум'я якого вмерло вчора на світанні, обернувшись на купку сухого летючого попелу; він зупинився, і груди його високо й рівно здіймалися в останньому вмирущому світлі

вечірньої заграви, а серце билося сильно й невгамовно, все в тому самому ритмі, який не пришвидшувався навіть тоді, коли він чимчикував по лісовому та польовому бездоріжжю, і не сповільнився тепер, коли він стояв без руху в тихій присмерковій кімнаті.

Потім собака пішов од нього. Ще мить тому злегка притискався до його боку — і ось уже відпливав, стукаючи й дряпаючи пазурами по дерев'яній підлозі, і він подумав, що це втеча. Але відразу ж за порогом собака став, і тепер йому було видно, як той виє, задерши вгору голову, а тоді він побачив і її. Вона стояла на кухонних дверях і дивилась на нього. Він не зворухнувся. Мовчав, затаївши дух, боячись, як би не зрадив голос, коли він озветься, й силкуючися зберегти обличчя нерухомим, щоб не сполохати її.

— Менні, — подав він урешті голос. — Усе гаразд. Я не боюся.

Він повільно, ще навіть не підносячи руки, ступнув до неї і зупинився. Потім ступив ще один крок. Але цього разу, тільки-но він ворухнувся, її постать почала танути. Він одразу ж став, завмер із затамованим подихом, бажаючи побачити, що вона також затримається. Але вона не затрималася. Вона танула на очах, відходила.

— Стривай, — попросив він таким ласкавим голосом, яким ще не звертався до жодної жінки. — Тоді дозволь і мені піти з тобою, золотко.

Але вона відходила. Йшла тепер швидко, і він відчував, як їх розділяє, мов глухий мур, сама його сила, що дозволяла йому вергати колоди, затяжкі й для двох, і його кров, кістки та м'язи, надто міцні та незламні, щоб бути зім'ятими життям, і переконався навіч, яка невичерпна в ньому — навіть при наглому, нестерпно болісному зіткненні зі смертю, не так живучість його молодого чоловічого тіла, як притаманна цьому тілу воля до життя.

Потім її не стало. Через двері, де вона щойно стояла, він пройшов на кухню, до плити. Лампи не засвітив. Міг обійтися і без світла. Він сам ставив цю плиту й обладнував судник, отож міг навпомацки взяти дві тарілки й ополоником, із холодного горщика на холодній плиті, накласти в них страви, принесеної вчора тіткою і вже початої ним, хоч коли і що саме він їв, йому було не в пам'ятку, а потім він одніс тарілки на голий, вишаруваний стіл під єдиним у кухні підсліпуватим віконечком, присунув до столика два стільці, сів і озвався й цього разу лиш тоді, коли відчув, що його не зрадить голос.

— Ходи сюди, — буркнув він. — Ходи повечеряєш. Я не попусти, щоб... — і урвав, дивлячись у свою тарілку й дихаючи так, що аж груди ходили ходором.

Нарешті він опанував себе і, посидівши півхвилини нерухомо, підніс до рота ложку холодного, в'язкого гороху. Проте застигла горохова грудка відскочила, мов жива, ледь доторкнувшись до його губів. Навіть не зігріта жаром його вуст, вона розбилася на тарілці, туди ж брязнула й ложка; він звівся, з гуркотом відсовуючи стілець від столу, відчуваючи, як лицеві м'язи самі відкривають йому рота, відводячи вгору верхню щелепу. Та новим зусиллям він здушив у собі крик і знов опанував себе, хутко зішкріб горох зі своєї тарілки в другу, виніс ту другу тарілку через світлицю та ганок на східці, поставив на найнижчій приступці й рушив до хвіртки.

Пса не було видно, та щойно він пройшов півмилі, як той наздогнав його. Місяць уже зійшов, і по землі пливли їхні тіні — потяті й порозбивані на скалки між дерев і навскісні, довгі, незаймані на схилах пагорбів — на пасовищі чи на старих покинутих полях, причім чоловік, чия шпарка хода, певно, зрівнялася б на цій місцевості з риссю коня, звертав щоразу, як десь перед очима зблискував далекий хатній вогник, а собака біг біля самої його ноги, біг, поки їхні тіні, скорочуючись у міру того, як місяць заточував у небі криву, не стали такі куці, що вони вже наступали на них, і поки не зник вогник останньої лампи, а тіні знов почали видовжуватися, тільки вже по другу руку; собака тримався поряд з людиною навіть тоді, коли в неї з-під ніг вихопився кріль, а пізніше, як засіріло, лежав біля розпростертого тіла заснулого хазяїна, біля його грудей, що натужно здіймалися й опускались із гучним горловим хрипом, схожим навіть не на болісні зойки, а на хекання під час затяжної бійки навкулачки.

На тартаку він не застав нікого, крім літнього кочегара, що обернувся від стосу дерева і безмовно дивився, як він наближається порубом, ступаючи так широко, ніби намірявся пройти не тільки через казанну, а й крізь сам казан (а то навіть над казаном), — його комбінезон, ще вчора чистісінький, сьогодні був заболочений, у плямах, по коліна забрьоханий у росі, кашкет, збитий, як завжди, набакир, — немилосердно перекирвлений, погляд запалених очей — гострий, напружений.

— Де твоя посудина? — спитав він.

І, не давши кочегарові розтулити рота, поминув його і зняв із гвіздка на стовпці емальоване відерце.

— Я візьму тіки перепічку, — кинув він.

— Їж усе, — сказав кочегар. — Я візьму собі пообідати в інших. А тоді йди додому спати. Щось не подобається мені твій вигляд.

— Я прийшов сюди не на те, щоб хизуватися своїм виглядом, — відрубав він.

Потім сів під стовпом і, поставивши відкрите відерце між колін, обіруч запихав у рот їжу, глитаючи її, як голодний вовк: знов той самий зимний, аж крижаний горох, стегенце вчорашнього — недільного — курчати, кілька нерівних шматків почеревини, засмаженої сьогодні вранці, перепічка завбільшки з дитячу шапочку, ніяка, прісна. Тим часом почали сходитися робітники бригади, і до казанної долинули їхні голоси та шамотня; трохи перегодом на поруб в'їхав верхи білий майстер. Отож він відставив набік спорожнілу посудину і встав, не підводячи очей, ні на кого не дивлячись, а тоді підійшов до струмка, ліг ницьма і схилився обличчям до води, втягуючи її в себе з силою, глибоко, судомно, так само, як хрпів уночі, як учора смерком, стоячи в порожній хаті, пробував перевести дух.

Потім приїхали ваговози. Повітря пульсувало частим пихканням паровика, дзвоном і вищанням пили, до спуску під'їздила машина за машиною, і він злазив на кожну по черешню, балансуючи руками, ставав на вантаж, що його мав виладувати, вибивав клини, відчіплював ланцюги і гаком, один по одному, спихав оцупки кипарисів, камедних дерев та дубів на спуск, притримуючи їх якийсь час, щоб двоє товаришів по бригаді змогли прийняти їх і відпровадити далі, — аж поки гуркіт розвантажування

нових і нових ваговозів злився в один протяглий рев, якому вторували хрипкі покрики і, в міру того як підбивалося сонце й ряснішав піт, щораз частіші спалахи монотонного співу. Він, проте, не підспівував. А втім, він взагалі рідко коли співав, отож цей ранок власне нічим не різнився від усіх попередніх: височіючи, мов вежа, над головами підручних, що старанно відвертали від нього очі, вже по пояс роздягнений, без сорочки, із обв'язаними навколо стану шлейками комбінезона й пов'язаною на шиї хусткою, в кашкеті, що якимось дивом ще тримався на правому вусі, він працював і працював під дедалі жаркішим сонцем, і в його промінні краплини поту на тулубі, на сплеті м'язів під шкірою кольору темної ночі мінилися сталевою синявою, працював, аж поки опівдні не пролунав свисток.

— Обережно. Вступіться з дороги, — остеріг він двох підручних, що стояли перед спуском.

І скотив колоду на спуск, випростуючись над її обвальним гуркотом, відступаючи назад дрібними швидкими кроками.

Тітчин чоловік ждав на нього — дід його зросту, але щуплявий, майже вутлий, з лудженим відерцем в одній руці і з накритою мискою в другій; вони посідали в холодку над струмком, неподалік від місця, де інші робітники відкривали такі ж посудини з обідом. У відерці був слоїк сколотин, загорнутий у чисту вологу шматину з сирового полотна, у накритій мисці — ще теплий пиріг із персиками.

— Вона спекла його для тебе сьогодні вранці, — сказав дядько. — Просить, щоб ти прийшов до нас додому.

Він мовчав, ледь подавшись уперед, зіпершись ліктями на коліна, тримав пирога обіруч і глитав його — солодка начинка текла йому по бороді і, тягнучись, капала на груди, а він одно жував, часто блимаючи очима, ще дужче прихопленими червінню.

— Я був у тебе вчора ввечері, але не застав тебе. Це вона звеліла мені навідатись. Вона хоче, щоб ти прийшов до нас. Учора не гасила всеньку ніч лампи.

— Зі мною все гаразд, — сказав він.

— Ні, не гаразд. Що ж, бог дає, бог і забирає. Віруй і вповай на нього. А вона... вона може тобі допомогти.

— Віруй і вповай? — перепитав він. — Чим і коли Менні перед ним завинила? З якого побиту він так зі мною обійшовся?..

— Цить! — зупинив його старий. — Цить!

Відтак знову над'їжджали ваговози. Тепер він міг уже не шукати зачіпок, щоб перевести подих, зрештою, йому спало на думку, що він навіть забув про таку потребу, бо за рівномірним гримотом скочуваних униз колод уже й сам перестав чути власний подих; та ледве він спіймав себе на цій думці, як одразу ж відкинув її і, замість зіпхнути останню колоду на спуск, випростався, жбурнув, мов погаслу сірничину, гака, і перше ніж завмерло відлуння грюкоту щойно скоченої колоди сплигнув між двох скісних напрямних рейок спуску, обличчям до колоди на ваговозі. Він робив так і перше — брав колоду з ваговоза, випростувався, повертався і швиргав її на спуск, але щоб аж таку дровиняку, то ніколи; тож коли він став підпихати колоду до відкритого борту, а потім,

присівши навпочіпки, просовувати під неї руки, погляди всіх робітників, навіть білого майстра, прикипіли до нього, і залягла гробова тиша, порушувана тільки ритмічним чахканням паровика та легким посвистом пили на холостому ході. Потім він на хвилю завмер. Так, ніби людині навіялося, передалося щось від цілковитої безвладності цього бездушного, неживого дерева.

І тут почувся чийсь голос:

— Узяв. Ба підняв.

І всі побачили шпару, просвіт між днищем кузова і колодою, і тепер дивилися, як він нескінченно повільно, зводячи до купи коліна, випростує розкарячені ноги, як повільно-преповільно надимається його втягнутий живіт, колесом випинаються груди, набрякає мотуззя жил на шиї, верхня губа відслонює зціплені білі зуби, голова відхиляється назад і тільки налиті кров'ю виражені очі лишаються недвижні, й спостерігали, як пружиняють, випростуються в ліктях його руки, поки добре виважена колода не опинилася в нього над головою.

— Тільки ж йому з нею не обернутися, — провадив той самий голос. — А спробує пустити її назад на ваговоза — вона його заб'є.

Та жоден робітник не ворухнувся. І враз — він навіть не набирався духу для надлюдського зусилля — колода ніби самохіть шугнула над його головою назад і, перекидаючись, зі стуком і грюком покотилася вниз по спуску, а він повернувся, одним сягnistим кроком переступив напрямні рейки й, минаючи товаришів, що давали йому дорогу, пішов через поруб до лісу, хоч майстер гукав йому навздогін:

— Гонивітре! — І знову: — Гей, Гонивітре!

На заході сонця, пройшовши чотири милі, він із собакою дістався до плавнів над річкою, і перед його очима постала картина: ще один поруб, де ледве вистачило б місця для хатини на одну кімнату, і на ньому халупа, така собі напівдощата, напівбрзентова буда, а на її дверях, біля прихиленого до одвірка дробовика, — непоголений білий, що дивився, як він наближається з простягнутою рукою, з чотирма срібними доларами на долоні.

— Мені бутель, — попросив він.

— Бутель? — перепитав білий. — А може, півкварти? Сьогодні понеділок. Залишилось із тижневої платні?

— Навідкладав, — буркнув він. — Чом же не бачу бутля?

Він чекав з начебто неухажним виглядом, часто кліпаючи налитими кров'ю очима, ледь відкинувши назад свою високо посаджену голову, потім повернувся був іти, — бутель він уже тримав при нозі, впіймавши його середнім пальцем за вушко, — коли білий глянув йому спільна в очі, ніби оце побачив їх уперше, — в очі, сповнені вранці тільки лихоманкової напруги, а тепер мовби сліпі, невидючі, очі зовсім без білків.

— Ні, — сказав білий. — Давай-но сюди бутля. Тобі ще галона бракувало. Я наллю тобі тільки півкварти, атож, півкварти. І зараз же забирайся звідси, і щоб ноги твоєї! тут більше не було. Не потикайся сюди, доки...

Білий схопився за бутель, але він рвучким, рухом сховав посудину за спину і так

махнув вільною рукою, що вдарив того в груди.

— Вважайте, білі, — остеріг він. — Бутель мій. Я вам заплатив.

Білий вибухнув лайкою.

— Ні, не заплатив. Ось тобі твої гроші. Постав бутель, чорний.

— Бутель мій, — правив він тихо, навіть лагідно, зі спокійним обличчям, хоч його червоні очі не переставали часто кліпати. — Я заплатив.

Повернувшись спиною до білого, а разом і до дробовика, він подався порубом назад до стежки, де на нього чекав пес, щоб знову йти поряд з ним. Вони швидко рушили далі між суцільними стінами сивуватого очерету, від якого в сутінках було ніби видніше, і тут він знову відчув задуху, мов тоді, коли на нього стали тиснути стіни власної оселі. Та цього разу, замість тікати, він зупинився, підніс бутель, витяг затичку з кукурудзяного качана і випив без утіхи, без охоти скаженого, гіркущого перваку, холодного, як розтоплений лід, а потім опустив бутля і перевів дух.

— Ха! — вигукнув він. — Отак добре. А тепер виходь супроти мене, костомахо. Виходь. Тепер я маю камінь на твою косу.

Місяць нарешті прорвався вгору крізь задушливу пітьму, засяяв, як і минулої ночі, і тепер від чоловіка косо падала довга? тінь із силуетом піднесеного бутля, коли він знову пив, а тоді якусь часину, тримав бутля перед себе, віддихувався, втягуючи у горлянку сріблясте повітря, і примовляв до бутля:

— Ну ж бо, виходь. Завше ти хвалишся, буцімто дужча від мене. Ну ж бо виходь. Докажи свого.

Він знову приклався до бутля, ковтаючи холодну, позбавлену смаку й міцності рідину, яка, проте, коли він одірвався від шийки, розійшлася по жилах, запекла холодним вогнем, змушуючи груди дихати хоч і надсадно, але рівно й глибоко, аж доки вони почали ходити зовсім вільно, як вільно йшов, рухався він сам, розтинаючи грудьми сріблисту пругку стіну повітря. Отож тепер усе було гаразд, і він сягисто прошкував далі, і його тінь та тінь собаки, що дріботів поряд, пливли швидко, мов тіні двох хмарин по узбіччю пагорба; та ось він побачив, як під гору через силу дряпається кощава постать тітчиного чоловіка, і його довга пласка тінь, над якою знову вирізнявся обрис піднесеного бутля, знерухоміла, косо лягаючи через схил.

— На тартаку мені okazали, що ти пішов, — мовив старий. — Я знав, де тебе шукати. Іди додому, сину. Повітря тобі не допоможе.

— Вже помогло, — заперечив він. — Я вже все' дно, що вдома. Гадюче жало, трутизна тепер мені не страшні.

— Тоді хоч зайди до неї. Покажись їй на очі... Про більше вона не просить: тільки покажись їй на очі... — Тут старий побачив, що він уже рушає, і загукав: — Зажди! Зажди!

— Не затримуйте мене, не тра, — кинув він у сріблясте повітря, розтинаючи грудьми пругку сріблястість, що обтікала його майже так само швидко, як обтікала б коня на повному гоні. Слабкий, кволий поклик загубився в нічному безмірі, в роздоллі миль, подоланих двома тінями, його та собаки, в глибокому, могутньому диханні його

грудей, вільному, як це повітря, бо тепер йому було добре.

Потім, п'ючи з бутля, він раптом усвідомив, що в нього ллється з рота. Він спробував ковтнути, але рідина, замість пройти всередину, заткнула горло та рот тугим нерухомим чопом, і відразу ж, хоч йому не відригнулося і не занудило, той чіп вилетів з рота, все ще зберігаючи форму стравоходу, і, зблиснувши у місячному світлі, розприскався і зник у незліченних шерехах зрошеної трави. Він знову підніс бутля до вуст. І знову йому тільки заливало горлянку, аж поки з кутиків рота побігли дві крижані цівки; і знову вилетів, зблиснувши сріблом, тремтливий, не змінений формою чіп, а потім він судомно втягував у горлянку холодне повітря і, тримаючи бутля біля рота, примовляв до нього:

— Гаразд. Спробую помірятися з тобою ще раз. Як тільки зволиш zostатися там, де я тебе увіллю, дам тобі спокій.

Він випив, але спиртне втретє стало йому рубати в горлі і ледве він устиг опустити бутля, як блискотливий незмінений чіп вернувся ще раз; і він знову конвульсивно втягував свіже повітря, аж поки віддихнув. Тоді старанно заткав бутля качаном і стояв засапаний, кліпаючи повіками, і довжелезна самотня тінь, падаючи від нього, косо слалася через узгір'я у далекий млистий безмір нічної землі.

— Гаразд, — сказав він. — Просто я не розібрався, що й до чого. То був знак, що я вже залив хробака. Зараз мені добре. Мені вже не тра більше пити.

Хатній вогник, побачений згодом з пасовиська, світив йому весь час, поки він ішов понад сріблясто-чорною розпадиною рову, де ще в дитинстві бавився порожніми тютюновими бляшанками, заржавілими пряжками від зброї, обривками ланцюгів і вряди-годи справдешнім колесом, потім попід садком, у якому колись навесні розпушував землю під пильним оком тітки, що наглядала за ним з кухонного вікна, і, нарешті, через безтравне подвір'я, де лазив і перекидався в поросі, ще як не вмів ходити. Він увійшов у хатину, в ту саму знайому світлицю, в те саме знайоме світло, і став на дверях, ледь відкинувши голову, ніби недобачав, із бутлем, що висів при нозі на зігнутому пальці.

— Дядько Алек казав, що ти хочеш мене бачити, — промовив він.

— Не тільки бачити, — відповіла тітка, — хочу, щоб ти прийшов до нас, прийшов туди, де тобі можуть допомогти.

— Зі мною все гаразд, — заявив він. — Не тра мені жодної помочі.

— Ні, — заперечила стара. Вона встала зі стільця, підійшла до нього і схопила його за руку, як і вчора біля могили. І знов, як учора, рука під її долонею була мов залізна.

— Ні! Коли Алек вернувся і сказав, що ти пішов з тартака раніше, ніж устигло звернути з полудня, я вже знала, чому ти пішов і куди. Але те, в чому ти шукаєш розради, не може допомогти.

— Вже допомгло. Мені зараз добре.

— Ось не бреш мені, — дорікнула тітка. — Ти зроду мені не брехав. Не бреш й зараз.

Тоді він сказав їй правду. Мов збоку, чув він свій голос, що, не виражаючи ні жалю,

ні подиву, спокійно добувався з грудей, хоч у стінах цієї світлиці — вони вже теж були для нього затісні— його мучила страхітлива задуха. Та дарма, за хвилину він мав звідси піти.

— Ні, тітонько, — сказав він. — Нічо це мені не зарадило.

— Бо й не могло зарадити! Ніщо тобі не допоможе, тільки бог. Моли бога! Розкажи йому все. Він хоче тебе вислухати і допомогти тобі.

— Коли він бог, мені не тра йому розказувати. Коли він бог, він уже й так усе зна. Гаразд. Я тут, перед вами. Нехай він зійде сюди і вчинить мені добро.

— На коліна, чуєш? — крикнула тітка. — На коліна, і моли його.

Але, замість уклань на підлозі, він з місця наліг на ноги. На мить почув, як іззаду по сінешніх мостинах затупотіли і її ноги, і ще — голос, що доносився з відчинених дверей:

— Живчику! Живчику!

Вона кликала його через поцятковане місяцем подвір'я, кликала на ім'я, яким його звали у дитинстві та в юності, ще до того, як його товариші по роботі та яскраво вбрані безіменні чорні жінки, котрих він брав одну по одній, щоб відразу ж їх забути (поки не побачив одного дня Менні й не сказав: "Годі"), дали йому прізвисько Гонивітер.

Саме звернуло з півночі, коли він дістався до тартака. Собаки вже з ним не було. Він навіть не міг пригадати, коли і як той зник. Спочатку йому здавалося, ніби він пам'ятає, що пожбурих у пса порожнім бутлем. Згодом, одначе, до нього дійшло, що бутель і досі у нього в руці і не порожній, хоч тепер, щоразу, як він пив, із кутиків його вуст збігали дві крижані цівки і так змочили йому сорочку, що весь час, поки він ішов, йому дошкуляв неприємний холод рідини, смаку, запаху та міцності якої він уже не відчував, навіть проковтнувши її.

— Зрештою, — сказав він, — я не міг у нього чимось кинути. Мо', я копнув його, коли він хтів справити потребу й потрапив мені під ногу. Але щоб кидати чимось у голову — такої кривди я не заподіяв би жодному собаці.

Все ще з бутлем у руці він вийшов на поруб і зупинився серед німоти знесених високо в небо, вибілених місяцем стосів дерева. Він став посередині своєї тепер уже сумирної тіні, на яку оце щойно, як і минулої ночі, знов наступав ногами, і, ледь заточуючись, подивився, кліпаючи очима, на ті стоси, спуск, громаддя колод, заготовлених на завтра, казанну, тепер такі тихі й мовби вицвілі у місячному світлі. А за хвилину йому знов було добре. Він знову рухався. Але не йшов далі, а стояв і пив оту холодну, ніяку на смак рідину, що лилася струмком, пив, не ковтаючи, так що навіть не сказав би, чи вливав її в горло, чи лив на себе. Та йому було добре. А потім він уже йшов без бутля, і теж не знав, коли і як його позбувся. Перетнувши поруб, він вступив до казанної і через неї, а потім повз табельний годинник пройшов до дверей комори з інструментом, де гра тіней у ліхтарному світлі, що пробивалося крізь щілини між дошками свідчила про якесь життя, чувся приглушений гомін голосів і в раптовій тиші — стукіт кинутих костей, і гримнув у заперті двері, й сказав теж дуже голосно:

— Це я, відчиніть. Я помираю, мене вкусила гадюка. Потім він увійшов тими

дверима в комору. Там видніли обличчя давнішніх завсідників, вони сиділи навпочіпки кружка — троє з його бригади, ще кілька з тартака, білий нічний сторож з важким пістолетом у задній кишені, — перед купкою монет і потертих банкнот, а тепер і він сам, кого прозвали Гонивітром і хто й справді був Гонивітер, стояв над їхніми головами, ледь заточуючись, кліпаючи очима, кривлячи змертвілі лицеві м'язи в усмішці під поглядом білого.

— Потісніться-но, грачі, — обізвався він. — Потісніться. Хоч мене і вжалила гадюка, але трутизна мені не страшна.

— Ти п'яний, — сказав білий. — Забирайся звідси. Нехай котрийсь із вас, чорних, відчинить двері й викине його геть.

— Все гаразд, шефе, — запевнив він спокійно, з обличчям ще скривленим у шорсткій напівусмішці, кліпаючи червоними очима. — Я не п'яний. Я тіки не годен іти рівно, бо ваше срібло обтягує мені кишені.

Він уже стояв навколішки, виклавши перед себе решту шість доларів з тижневого заробітку, кліпаючи повіками й усе сміючись в обличчя білому навпроти, — і так, не перестаючи сміятись, спостерігав, як кості мандрують по колу, переходячи з руки в руку, а білий тим часом згрібає ставки, як перед білим повільно, але певно росте купка брудних замацаних банкнот, як білий і собі кидає кості й виграє одну по одній дві подвійні ставки, а потім програє двадцять п'ять центів, аж нарешті кості дійшли до нього й він почув їх приємний хрускіт у своєму стиснутому кулаці. Він кинув монету, і та крутька впала на середину.

— Ставлю долара, — оголосив він і кинув кості, а потім дивився, як білий бере їх і відсовує йому назад. — Де наше не пропадало! — вів далі. — Мене вкусила гадюка. Мені все 'дно. — І кинув кості знову, але цього разу відсунув їх назад один з негрів. — Де наше не пропадало! — повторив він, кинувши кості знову, і ворухнувся, як тільки ворухнувся білий, і схопив білого за руку, перше ніж та рука знов сягнула по кості; сидючи, як і білий, навпочіпки над кістями та грішми й повернувши до нього обличчя, все ще скривлене у шорсткій застиглій напівусмішці, він затис лівою рукою зап'ясток білого. — Мені все 'дно, — мовив він спокійно, майже шанобливо, — хоча б кості впали й нещасливо. Та інші хлопці, оці ось...

І стискав той зап'ясток дужче, аж поки кулак білого розціпився і з нього брязнула додолу друга пара костей, і тоді білий випручався, зірвався на ноги й сягнув рукою до кишені по пістолет.

Бритва висіла у нього, Гонивітра, на бавовняній шворці між лопатками під сорочкою. Одним рухом руки він перекинув її над плечима вперед, оголивши лезо, зірвав бритву зі шворки й розмикав далі, водночас затискаючи ручку в жмені й. придавлюючи її великим пальцем, розмикав, аж поки спинка бритви вперлася в щиколотки, тож за секунду до того, як бабахнув пістолет, так і не видобутий до кінця з кишені, він устиг з усього маху вдарити білого по шиї — не бритвою, а кулаком, і тільки вже відводячи його назад, різонуті лезом, так що перший струмінь крові навіть не забризкав його руки.

Джерело: Фолкнер В. Домашнє вогнище.— Молодь. 1983.

Переклад: Валентин Корнієнко

Вперед "